

ДОНЕЦЬКИЙ КОМЕРЦІЙНИЙ ІНСТИТУТ

На правах рукопису

ФРОЛОВА Лариса Володимирівна

ОБІГОВІ КОШТИ:

ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ І ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ

Спеціальність 08.07.05. -
Економіка торгівлі та послуг

А в т о р е ф е р а т

**дисертації на здобуття вченого ступеня
кандидата економічних наук**

Донецьк - 1994

АВ 31.243

Робота виконана в Донецькому комерційному інституті

Науковий керівник: кандидат економічних наук, доцент
ПАНІЧКІН Олександр Володимирович

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
ПОРЯДКОВ Микола Степанович

кандидат економічних наук, доцент
ЛЕВЧЕНКО Віктор Степанович

Провідна організація: Донецький державний університет

Захист відбудеться " 25 " листопада 1994 року
о _____ годині на засіданні спеціалізованої Ради К 06.02.02
у Донецькому комерційному інституті за адресою: 340050,
м.Донецьк, вул.Щорса, 31.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці інституту.

Автореферат розіслано " 21 " листопада 1994 року

ЛННБ ім. В. Стефаніка
АН України

Вчений секретар
спеціалізованої ради, кандидат
економічних наук, доцент

Л.А.ЛУТАЙ

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Перехід до ринкових відносин підвищує роль обігових коштів як інструментів управління суб'єктами підприємницької діяльності, викликає появу нових джерел їх формування таких, приміром, як приватний капітал, виручка від реалізації акцій та інших цінних паперів, та зміну старих. Ринкові відносини змінюють сутність банківських кредитів, ставлячи їх до ряду товарів. Знецінення обігових коштів в умовах інфляції та непомірне зростання плати за кредити поставили проблему забезпечення фінансової достатності та стійкості суб'єктів ринкових відносин на перше місце. Тому вивчення платіжної кризи торгових підприємств, розробка першочергових дій, спрямованих на підвищення їх внутрішніх захисних властивостей від цієї кризи, набуває особливої актуальності.

З питань обігових коштів є ґрунтовні дослідження таких авторів: С.Б.Барнгольц, О.М.Бірман, Т.В.Грицай, М.Р.Ковбасюк, К.І.Левчук, Ф.Я.Обловацький, М.А.Огородник, В.Л.Перламутров, В.М.Порядінський, Н.М.Ушакова та ін. Та всеж ці дослідження стосуються умов, коли діяла адміністративно-командна система управління економікою. Питання стратегії обігових коштів в умовах переходу до ринку не знайшли поки що достатнього висвітлення в економічній літературі нашої країни. Бракує обґрунтованих робіт з питань оптимізації структури обігових коштів і забезпечення ефективного їх використання. Таким чином, актуальність проблем забезпечення торгових підприємств обіговими коштами в умовах фінансово-кредитної кризи, недостатнє теоретичне їх висвітлення і недоліки практики використання обумовили вибір та доцільність розробки цієї теми дисертації.

Метою дослідження є теоретичне і практичне обґрунтування управління обіговими коштами шляхом розробки стратегії їх опти-

мізації. Для досягнення цієї мети вирішені такі завдання:

визначена сутність і роль обігових коштів у забезпеченні умов переходу торгівлі до ринкових відносин;

обгрунтовані нові підходи до класифікації формування і використання обігових коштів;

досліджено стан забезпеченості обіговими коштами, рівень ліквідності та платоспроможності торгових підприємств;

доказана необхідність обгрунтування стратегії розвитку обігових коштів та визначені основні підходи до нього;

запропонована методика визначення ефективності залучення обігових коштів ззовні і обгрунтування оптимальної їх структури.

Предметом дослідження стали проблеми формування і підвищення ефективності використання обігових коштів на окремих торгових підприємствах, бо в умовах ринкових відносин управління обіговими коштами здійснюється на рівні підприємств лише з урахуванням державного регулювання.

Методологічною і теоретичною основою дослідження постали Закони України, Постанови Верховної Ради та Кабінету Міністрів України, Укази Президента України з питань регулювання обігових коштів. Вивчені та узагальнені погляди багатьох вітчизняних та зарубіжних учених, використана статистична інформація, матеріали конференцій та нарад, присвячених фінансовим ресурсам, відомчі нормативні документи та звітні матеріали торгових підприємств Донецької області різних напрямків діяльності /оптово-роздрібних, багатогалузевих та спеціалізованих/. Для обгрунтування пропозицій використовувались наслідки різних методів аналізу, а саме: угруповання, порівняння, методи комплексного та системного аналізу з застосуванням кореляційно-регресивного аналізу та інші.

Наукова новизна роботи полягає в системному підході до розгляду проблем обігових коштів, виходячи з умов переходу до рин-

кових відносин. В роботі запропоновані нові підходи до класифікації обігових коштів, що викликані змінами форм власності суб'єктів підприємницької діяльності. Вирішення проблем забезпечення торгових підприємств обіговими коштами в умовах тяжкої економічної кризи передбачається на основі розробки фінансової стратегії, чільне місце в якій посідає стратегія розвитку обігових коштів. Стрижнем обґрунтування останньої взято оптимізацію структури формування обігових коштів на основі підвищення рентабельності використання, що є новим в економічній науці. Таких досліджень в сучасній економічній літературі України бракує, а потреба в них нагальна.

Практична цінність роботи полягає в розробці стратегії розвитку обігових коштів, в якій особлива увага приділена методиці визначення ефективності залучення та використання обігових коштів. Її практичне застосування дозволить кожному підприємству віднайти свої шляхи виходу з платіжної кризи, що важко переоцінити в сучасних умовах. Ця методика придатна для впровадження в господарську діяльність не тільки торгових підприємств, а й при відповідній адаптації – підприємств інших напрямків роботи.

Апробація і впровадження результатів дослідження. Запропоновані в роботі рекомендації щодо обґрунтування стратегії розвитку обігових коштів в умовах формування ринкового середовища і методика оптимізації обігових коштів на основі раціонального їх використання апробовані в торгових підприємствах Донецької області, одержали задовільну оцінку, а на таких підприємствах, як Акціонерне товариство Донецький центральний універмаг, Арендне підприємство "Промінь", Виробничо-комерційне акціонерне товариство закритого типу "Куйбишевське" прийняті до впровадження в практику з визначенням економічного ефекту /довідки, відповідно, № І45 від 25.05.1994р., № 3/674 від 18.05.1994р., №06/75 від 12.05.1994р./

Висновки та рекомендації, що містяться в дисертації, повідомлені і схвалені на таких міжнародних конференціях: "Перспективи розвитку масового харчування і торгівлі в умовах переходу до ринкової економіки" /ХІІХ, Харків, 1994р./, "Проблеми вивчення економічної теорії, макро- і мікроекономіки у вищій школі" /ХДАДТУ, Харків, 1994р./, "Торгівля і ринок України" /ДКІ, Донецьк, 1994р./.

Публікації результатів дослідження. Основні положення дисертаційного дослідження викладені у шести публікаціях загальним обсягом 1,2 д.а.

Структура роботи обумовлена логікою дослідження і має такий зміст:

Вступ.

Глава I. Обігові кошти торгівлі в умовах переходу до ринку.

I.1. Сутність обігових коштів і їх роль у забезпеченні умов переходу торгівлі до ринкових відносин.

I.2. Джерела формування обігових коштів суб'єктів підприємницької діяльності торгівлі.

I.3. Класифікація обігових коштів торгових підприємств.

Глава II. Стан та ефективність використання обігових коштів торгівлі.

2.1. Оцінка обсягу, структури та основних напрямків використання обігових коштів торгових підприємств.

2.2. Ліквідність обігових коштів та платоспроможність торгових підприємств.

2.3. Аналіз ефективності формування та використання обігових коштів.

Глава III. Стратегія розвитку обігових коштів торгових підприємств.

3.1. Необхідність стратегії оптимізації обігових коштів тор-

гових підприємств.

3.2. Стратегія формування і рентабельності використання обігових коштів.

Висновок.

В дисертації налічується 132 сторінки машинописного тексту, 3 рисунки, 31 таблиця, 10 додатків.

ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ ДИСЕРТАЦІЇ

У вступі обґрунтовано вибір теми, її актуальність, викладаєно ціль, задачі і методи дослідження.

У першій главі означено ринковий підхід до розкриття сутності обігових коштів і їх ролі в забезпеченні умов переходу торгівлі до ринкових відносин, розглянуті джерела формування обігових коштів суб"єктів підприємницької діяльності торгівлі та викладаєні рекомендації щодо зміни класифікації обігових коштів.

Перехід до ринкової економіки визначив необхідність по-іншому підходити до розкриття змісту та функцій обігових коштів, вивчення їх ролі в нових умовах комерційної діяльності. Загальноприйняте тлумачення обігових коштів як обсягу грошових коштів, що авансовані в оборотні фонди та фонди обертання, не повністю розкриває їх сутність. Воно низводить обігові кошти до розуміння їх лише як інструментів ринкового механізму, недостатньо приділяючи уваги або зовсім ігноруючи розуміння обігових коштів як економічної категорії. Відправним моментом при визначенні сутності обігових коштів взято те, що вони виступають відокремленою частиною /не тільки теоретично, але й у практиці обліку/ фінансових ресурсів суб"єктів ринкових відносин. І як таку частину їх слід розглядати з двох боків: як економічну категорію і як інструмент ринкового механізму.

Як економічна категорія обігові кошти виражають ті відносини, що пов"язані з формуванням та авансуванням грошових коштів у

оборотні фонди та фонди обертання, з їх зміною в процесі використання та повернення у тій же грошовій формі, тобто пов'язані зі зміною форми коштів: від грошової через фондову знову до грошової. Коротше – це відносини, що виникають у процесі кругообороту грошових коштів, пов'язаних з авансуванням оборотних фондів та фондів обертання. Як інструмент ринкового механізму обігові кошти торгівлі – це та частина фінансових ресурсів торгових підприємств, яка призначена і використовується для авансування оборотних фондів та фондів обертання, аби забезпечувати безперервність їх /фондів/ кругообороту. У цій якості обігові кошти опосередковують оборот зазначених фондів. Іншими словами: обігові кошти використовуються для платіжно-розрахункового обслуговування оборотних фондів та фондів обертання.

За умов ринкових відносин обігові кошти окремого суб'єкта підприємницької діяльності відокремлені від фінансів інших суб'єктів. Кожне підприємство самостійно визначає об'єкти авансування обігових коштів у відповідності до мети своєї господарської діяльності. Фінансова самостійність підприємств забезпечує господарсько-оперативну незалежність і породжує матеріальну відповідальність та зацікавленість у ефективному формуванні та використанні обігових коштів. Використання обігових коштів базується на комерційному розрахунку. Виходячи з вимог комерційного розрахунку, вже на стадії авансування обігових коштів необхідно забезпечувати комерційний зиск, необхідний для поповнення обігових коштів з метою розширеного відтворення.

В дисертації всебічно розглядаються джерела формування обігових коштів торгових підприємств. Комерціалізація та приватизація торгівлі викликали появу підприємств, заснованих на нових для економіки України формах власності, що зумовило виникнення нових джерел формування обігових коштів. Це зробило необхідним

по-іншому подати схему формування обігових коштів суб'єктів ринкових відносин різних форм власності /рис.І/.

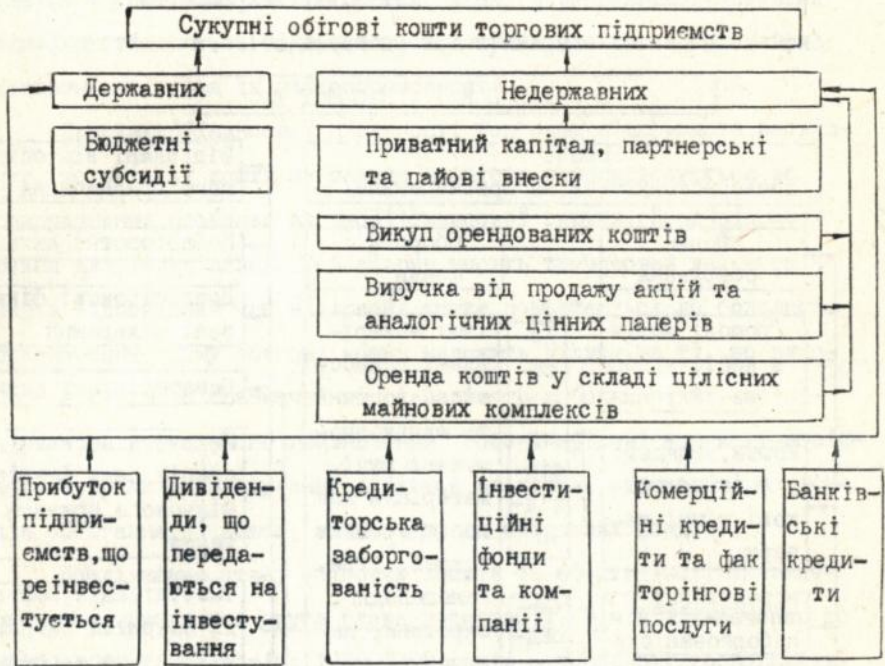

Рисунок І. Схема формування обігових коштів торгових підприємств різних форм власності.

До схеми залучено не тільки ті джерела обігових коштів, що існували раніше та появились в умовах переходу до ринку, але й ті, що необхідно залучати для покращення фінансового стану підприємств - це комерційні /товарні/ кредити та факторінгові послуги.

Розгляд джерел формування обігових коштів доповнено в роботі їх класифікацією за ознакою власності та платності. Всі обігові кошти розподіляються за ознакою власності на власні та позики, за ознакою платності - на платні та безплатні.

Перехід до ринкових відносин підвищує роль обігових коштів як інструментів управління суб'єктами підприємницької діяльності.

Вивчення напрямків використання обігових коштів, що існували за часів адміністративно-командної системи управління, та змін, що викликані переходом до ринку, дозволили запропонувати нову класифікацію діючих напрямків використання обігових коштів /рис.2/.

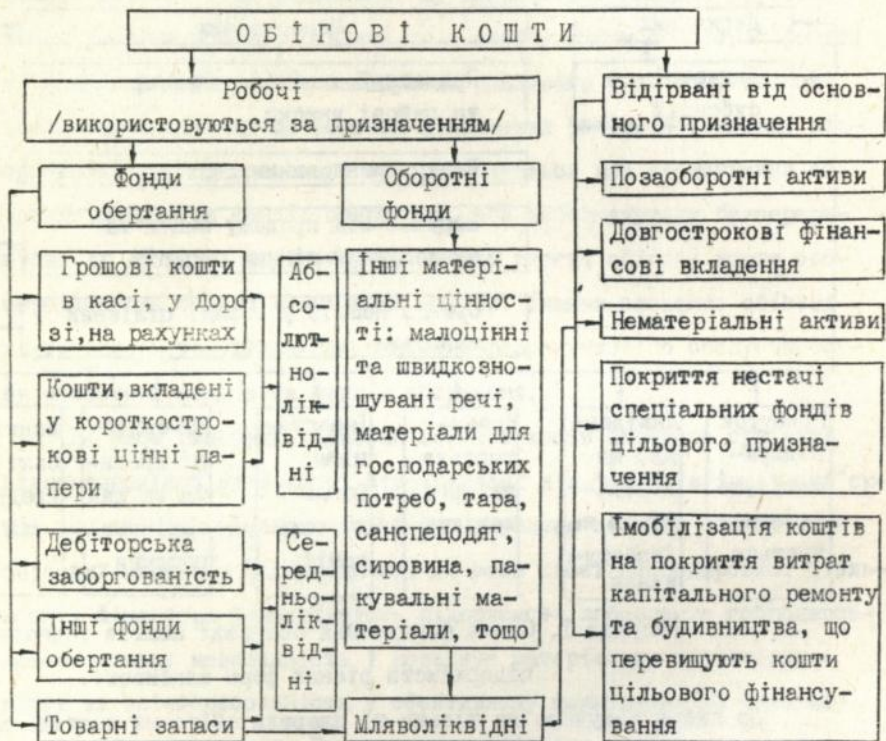

Рисунок 2. Класифікація напрямків використання обігових коштів.

До ознак цієї класифікації введено те, що обігові кошти, будучи засобом платежу, визначають ліквідність підприємств. Ліквідність обігових коштів – це рівень їх придатності до здійснення платіжних зобов'язань підприємств, а рівень цієї придатності визначається тим часом, котрий знадобиться для перетворення обігових коштів з тієї форми, в якій вони перебувають, у ту, що є універсальним засобом платежу, тобто в грошову. Такий підхід дозво-

лив розподілити обігові кошти на три групи відповідно до рівня ліквідності – це абсолютно-, середньо- та мляволіквідні. Ця класифікація обігових коштів покладена в основу визначення рівня ліквідності окремих підприємств і пошуків шляхів забезпечення достатнього рівня їх платоспроможності.

Практика фінансової діяльності торгових підприємств засвідчує, що обігові кошти не завжди повністю використовуються за призначенням особливо за умов фінансової скрути. Вони відриваються для інших цілей. Цей відрив носить тимчасовий характер і через відповідний час відірвані кошти повертаються до головного призначення. Тому обігові кошти належить ділити на ті, що використовуються за призначенням, і називати робочими і ті, що відірвані від основного призначення. Робочі обігові кошти відповідно до напрямків авансування діляться на кошти, авансовані до фондів обертання, і кошти, авансовані до оборотних фондів.

Дослідженню стану обігових коштів та ефективності їх використання присвячена друга глава дисертації. В ній відзначено, що обігові кошти за період 1980–1992 років в народному господарстві України зросли в 4,2 рази, але в торгівлі на початок 1992 року – збільшились тільки в 2,7 рази. До того ж зростання спостерігається з 1991 року, коли розпочалась лібералізація цін. Тому при дослідженні обігових коштів в дисертації розглядався період 1990 – 1992 років, коли інфляція стала зростати але галопуючого характеру ще не мала, і використані практичні дані торгівлі Донецької області в цілому та 19 окремих найбільших підприємств, які об'єднані в чотири групи відповідно до спеціалізації та напрямків їх діяльності. Оцінюючи стан обігових коштів торгівлі області, слід сказати, що вони розвивались екстенсивним шляхом, а це сповільнило їх оборотність та скоротило рентабельність.

Вивчення структури формування обігових коштів засвідчує:

роль власних обігових коштів скорочується, а позик зростає. Відносне скорочення власних обігових коштів можна пояснити їх знеціненням під впливом інфляції, недостатньою компенсацією цього знецінення та неспроможністю підприємств поповнювати обігові кошти за рахунок прибутку. Зростання позик було невпинним, так що в 1992 році вони вже міцно посіли перше місце, бо сягали 64-92 відсотків у загальному обсязі обігових коштів підприємств. Особливо велика залежність від позик виникла на підприємствах, що реалізують товари змішаного асортименту і створені на основі колишніх відділів робітничого постачання. Як показали дослідження, фінансова залежність цих підприємств повсюдно зростала. Аналітичні розрахунки дозволили встановити, що зростання ролі позик при формуванні обігових коштів пов'язано не з банківськими кредитами, а з кредиторською заборгованістю. Значення банківських кредитів практично лишилось без змін, що пояснюється кризою банківської системи та переходом кредитування на ринкові умови. Значення кредиторської заборгованості зросло на всіх підприємствах. Найбільше зростання спостерігалось на підприємствах, що реалізують продовольчі товари або мають високу репутацію серед постачальників товарів. На таких підприємствах кредиторська заборгованість серед обігових коштів сягала 75-82 відсотків і стала відігравати головну роль у формуванні обігових коштів.

Незважаючи на нестачу обігових коштів на більшості /60 відсотків/ досліджуваних підприємств у 1992 році, частина їх використовувалась не за призначенням, що ускладнювало і так сутужний фінансовий стан цих підприємств, бо скорочувало обсяг робочих обігових коштів. Аналіз напрямків використання обігових коштів дозволив також відзначити: робочі обігові кошти спрямовувались щонайперше на купівлю товарів та формування їх запасів. В товарних запасах, приміром, у 1992 році знаходилось від 50 до 95 від-

сотків цих коштів, щоправда, частина власних обігових коштів в товарних запасах скоротилась і становила не більше 35 відсотків. Друге місце за значенням посіли грошові кошти, цінні папери других емітентів та дебіторська заборгованість. Скоротились, а подекуди й зовсім відсутні інші оборотні активи та матеріальні цінності, що пояснюється нестачею обігових коштів для забезпечення підприємств цими активами.

Велика увага при оцінці стану обігових коштів приділялась їх ліквідності. Для цього використано показники рівнів ліквідності, а саме: загальної, проміжної, абсолютної та термінової, котрі дозволили виявити, що платоспроможність торгових підприємств погіршилась. І тільки зростання кредиторської заборгованості стримувало це погіршення. Ліквідність же обігових коштів різко впала, внаслідок чого всі підприємства втратили запас фінансової стійкості, а двоє /Організація орендарів Шахтарських орендних торгово-виробничих підприємств та Орендне торгово-виробниче підприємство "Металург"/ - стали над прірвою фінансового краху, бо коефіцієнти термінової ліквідності обігових коштів на них були значно нижчими за одиницю і складали відповідно 0,24 і 0,4. Такі рівні ліквідності обігових коштів засвідчують неспроможність підприємств здійснювати платежі навіть за терміновими зобов'язаннями такими, як заборгованість з заробітної плати робітникам і службовцям, затримка сплати податків та інших відрахувань до бюджетів, заборгованість перед кредиторами і т.п.

На більшості підприємств погіршились можливості для своєчасних розрахунків з кредиторами, тобто впала платоспроможність. Рівень платоспроможності визначався за допомогою коефіцієнтів загальної ліквідності підприємств, що виражається рівнем забезпеченості обіговими коштами платіжних зобов'язань підприємств. Як гарантія для кредиторів цей коефіцієнт повинен перевищувати одиницю. На

торгових підприємствах, що вивчаються, коефіцієнти загальної ліквідності коливались від 1,1 до 2,7. Такі коливання засвідчують різні фінансові можливості підприємств здійснювати платіжні зобов'язання. У відповідності з рівнями ліквідності в роботі виділено три групи підприємств: достатньо платоспроможні, з обмеженою платоспроможністю і неплатоспроможні. Ранжирування досліджуваних підприємств відповідно до вказаних груп дозволило відзначити, що в 1992 році більше 84 відсотків цих підприємств втратили спроможність вчасно виконувати свої платіжні зобов'язання, а в 1990 році таких підприємств було лише 10,5 відсотків. Тільки одне підприємство /Донецький торговий центр "Білий лебідь"/ у 1992 році було достатньо платоспроможним, а в 1990 році таких була переважна більшість /16 підприємств/. Найбільша фінансова загроза нависла над чотирма підприємствами, котрі в момент одночасних розрахунків згідно зобов'язань, мобілізувавши всі обігові кошти, розрахуються з боргами, після чого у них залишиться менше 10 відсотків обігових коштів. Все це підтверджує: рівень достатньої ліквідності став недосяжним майже для всіх торгових підприємств, що створює ризик для їх кредиторів і робить неможливим одержання кредитів.

За таких умов пошуки виходу з критичного фінансового стану та покриття нестачі обігових коштів можливе тільки на основі підвищення ефективності формування і використання наявних коштів. Але наслідки аналізу засвідчують погіршення показників цієї ефективності, а саме: сповільнилась швидкість обертання обігових коштів і скоротилась рентабельність. Серед чинників, які зумовили сповільнення оборотності обігових коштів, головним виявився той, що пов'язаний з екстенсивністю їх використання. Тільки під його впливом тривалість обертання обігових коштів в середньому на торгових підприємствах Донецької області подовжилась на 62 дні, що в загальному подовженні становило 86 відсотків, а на окремих під-

приємствах цей чинник викликав сповільнення обертання обігових коштів від 10 до 142 днів. Значний негативний вплив на оборотність обігових коштів спричинила також дебіторська заборгованість, особливо та її частина, що пов'язана з попередньою оплатою товарів та послуг. Розрахунки показали: тільки внаслідок іммобілізації коштів на покриття порушень термінів постачання попередньо оплачених товарів тривалість обертання обігових коштів зросла в 1992 році на 10 підприємствах. Всебічний аналіз з використанням різних методів дозволив виявити можливості прискорення обертання обігових коштів на кожному з досліджуваних підприємств.

Вивчення того, де та за яких обставин обігові кошти використовувались з більшою віддачею, здійснювалось в процесі аналізу їх доходності, витратності та рентабельності. Проведений аналіз дозволив віднайти невикористані можливості підвищення ефективності обігових коштів і покласти їх в основу обґрунтування стратегії розвитку підприємств.

Питанням забезпечення торгових підприємств обіговими коштами присвячена третя глава дисертації. Зміни умов економічної діяльності вимагають визначення стратегії розвитку обігових коштів кожного суб'єкту ринку. Розгляд цієї стратегії як послідовності дій, що охоплюють координацію всієї економічної діяльності підприємств, показав: без її розробки не зможе вижити жодне підприємство. Економічна стратегія необхідна, бо вона передбачає обґрунтування напрямків розвитку суб'єктів ринкових відносин, виходячи з наявних матеріальних і фінансових ресурсів. Головний напрямок такої стратегії полягає в забезпеченні кожному підприємству достатньої платоспроможності, що пов'язане з обіговими коштами.

Обґрунтування стратегії обігових коштів слід здійснювати шляхом визначення загальної в них потреби і джерел забезпечення цієї потреби. Загальну потребу в обігових коштах пропонується

розраховувати на основі оптимальної їх оборотності, що дозволить поєднати товарооборот з ефективністю використання обігових коштів і визначити оптимальний їх обсяг. Оптимізація швидкості обертання обігових коштів пов'язана насамперед з відмовою від екстенсивного і переходом до інтенсивного використання обігових коштів, дотриманням термінів постачання попередньо оплачених товарів, покращенням маркетингової діяльності.

Крім оптимізації швидкості обертання обігових коштів при обґрунтуванні стратегії їх розвитку взято підвищення рентабельності, бо в ньому видбиваються всі глибинні фінансові процеси, у тому числі й "фінансова недуга", що спіткала Україну. Тому оптимізація обігових коштів в дисертації здійснювалась на основі забезпечення достатнього рівня рентабельності кожному суб'єкту ринкових відносин. Рентабельність власних обігових коштів розглядалась як наслідок використання не лише власних, але й позичених коштів. Для розрахунків цієї рентабельності в роботі запропонована методика, яка стала складовою частиною загальної методики обґрунтування стратегії обігових коштів. При її розробці було враховано те, що без мінімального обсягу обігових коштів неможливе існування самостійних суб'єктів ринкового механізму. Сфера залучення коштів ззовні знаходиться поза цим мінімумом. Та хоч позики не є основою самостійності підприємств, вони відіграють значну роль у формуванні обігових коштів. А коли врахувати платність деяких з них, то стає зрозумілим: проблема оптимізації залучення коштів досить важлива.

Методи розрахунків впливу залучення банківських кредитів на рентабельність власних обігових коштів взято із зарубіжної практики, решта методичних пропозицій розроблена дисертанткою на основі особливостей фінансової діяльності торгових підприємств України таких, приміром, як залучення кредиторської заборгованості та безкоштовна передача коштів дебіторам.

Методика обґрунтування джерел формування обігових коштів заснована на доцільності /ефективності/ поєднання власних та позикових коштів, тобто оптимальному співвідношенні між різними джерелами формування коштів окремих підприємств. Коли підприємство залучає, наприклад, кредиторську заборгованість, то це означає: прибуток, що одержано завдяки цьому, вважається здобутком власних обігових коштів, внаслідок чого підвищується рівень їх рентабельності. Таке підвищення залежить від обсягу кредиторської заборгованості по відношенню до власних обігових коштів. Підвищення рентабельності власних обігових коштів /ВОК/ під впливом кредиторської заборгованості /КЗ/ є ефектом її залучення /Екз/, а для розрахунків цього ефекту запропонована така формула:

$$\text{Екз} = \text{Рок} \times \frac{\text{КЗ}}{\text{ВОК}}, \text{ де}$$

Рок – рентабельність обігових коштів, в розрахунках якої використано не весь обсяг прибутку, а тільки прибуток від основної /торговорі/ діяльності, бо лише цей вид прибутку є постійним, а інші носять випадковий /екстраординарний/ характер і їх передбачити на майбутнє дуже важко. До того ж бралась рентабельність-нетто, тобто рентабельність після сплати податку, для розрахунків якої в умовах оподаткування доходу запропонована така формула:

$$\text{Рок} = \left(\frac{100 - \text{СПдох}}{100} \right) \times \text{Д}_T^{\text{бр}} - \frac{\text{Зп}}{Т} \times 100 / \times \text{Коб}, \text{ де}$$

СПдох – ставка податку на доход-брутто /доход, що підлягає оподаткуванню/, у відсотках;

$\text{Д}_T^{\text{бр}}$ – рівень доходності-брутто у відсотках до товарообороту;

$\frac{\text{Зп}}{Т} \times 100$ – рівень заробітної плати у відсотках до товарообороту;

Коб – коефіцієнт оборотності обігових коштів.

Вплив залучення платних позик на рентабельність власних обігових коштів залежить від рівня плати за них /відсоткових ставок за кредити/ та обсягу кредитів порівняно з обсягами власних обі-

гових коштів. Кількісно його можна визначити з допомогою так званого ефекту від використання банківських кредитів /Ебк/, який означає зміну рентабельності власних обігових коштів завдяки використанню банківських кредитів /БК/ з урахуванням їх платності. Платність кредитів зменшує обсяги прибутку на суми сплачених відсоткових ставок /Вс/, а тому скорочує рівень рентабельності. Ефекти від залучення банківських кредитів розраховувались за такою формулою:

$$Ебк = /Рок - Вс/ \times \frac{БК}{БОК} .$$

При визначенні впливу на рентабельність власних обігових коштів структури використання обігових коштів в дисертації враховано перебування обігових коштів у дебіторській заборгованості /ДЗ/, тобто те, що підприємства надають безкоштовні кредити своїм клієнтам, а це призводить до втрат прибутку, а тому до зниження рентабельності. Для розрахунків втрат /зниження/ рентабельності власних обігових коштів під впливом дебіторської заборгованості /Вдз/ запропонована така формула:

$$Вдз = Рок \times \frac{ДЗ}{ЕОК} .$$

Загальний вплив відзначених чинників на рентабельність власних обігових коштів /Рвок/ визначався в дисертації за такою формулою:

$$Рвок = Рок + Екз + Ебк - Вдз.$$

Вихідною в цій методиці виступає рентабельність загального обсягу обігових коштів, що носить розрахунковий характер / $R_{ок}^{роз}$ / і означає, якою була б ця рентабельність, коли б на неї не впливали чинники, пов'язані з залученням коштів ззовні та з направленням їх у дебіторську заборгованість. Для її визначення рекомендована така формула:

$$R_{ок}^{роз} = \frac{R_{ок}^ф + Вс \times Кбк}{I + Ккз + Кбк - Кдз} , \text{ де}$$

$R_{ок}^ф$ - фактична рентабельність обігових коштів;

Кбк, Кка, Кдз – коефіцієнти залежності відповідно від банківських кредитів, кредиторської та дебіторської заборговностей.

На основі викладеної методики в роботі розрахована рентабельність власних обігових коштів всіх остежених підприємств. Розрахунки засвідчують: ефекти від залучення коштів на переважній більшості підприємств перевищили втрати, внаслідок чого рентабельність власних обігових коштів виявилась вищою за рівень рентабельності загального обсягу обігових коштів. Але надмірне залучення коштів ззовні може стати негативним, бо, коли позбавити підприємства позикових коштів, вони втрачуть платоспроможність і вмиль збанкрутують.

Неупережний аналіз впливу різних джерел формування обігових коштів на рентабельність власних дозволяє запобігти фінансовій кризи підприємств. Для цього запропоновані деякі важелі економічного регулювання обігових коштів, які подані в таблиці.

Таблиця. Характеристика важелів економічного регулювання обігових коштів ззовні

Показники	! Економічні умови! ! формування !	Характер рішень та дій
1. Рентабельність власних обігових коштів		Для забезпечення рентабельності власних обігових коштів загальний ефект від залучення коштів /Ез/ повинен бути позитивним.
Рвок > 0	Рок > 0, Ез > 0	
Рвок < 0	Рок < 0, Ез < 0	При збитковості обігових коштів слід уникати залучення платних позик.
2. Рентабельність загального обсягу обігових коштів		Для забезпечення рентабельності обігових коштів слід забезпечити рентабельність товарообороту /Рг/, бо збитковість товарообороту призводить до збитковості обігових коштів.
Рок > 0	Рг > 0	
Рок < 0	Рг < 0	
3. Загальний		Для забезпечення загального

Продовження таблиці

Показники	!Економічні умови! формування	Характер рішень та дій
ефект від залучення коштів		ефекту від залучення коштів не можна допускати перевищення втрат від дебіторської заборгованості над сумою ефектів від банківських кредитів та кредиторської заборгованості, бо зворотнє означає втрати загального ефекту.
$E_z > 0$	$E_{bk} + E_{kz} > V_{dz}$	
$E_z < 0$	$E_{bk} + E_{kz} < V_{dz}$	
4. Ефект від залучення банківських кредитів		При залученні банківських кредитів слід враховувати, щоб рівень рентабельності обігових коштів перевищував середні відсотки плати за кредит.
$E_{bk} > 0$	$R_{ok} > B_c$	
	$R_{ok} - B_c \rightarrow \infty$	Коли різниця між рівнем рентабельності обігових коштів і середнім відсотком плати за кредити зростає, то залучення обігових коштів теоретично прямує до безмежності, але практика ринкового регулювання плати за кредити виключає таку можливість. Тому необхідно визначати оптимальний коефіцієнт залежності обігових коштів від банківських кредитів.
	$K_{bk} \rightarrow \infty$	
$E_{bk} < 0$	$R_{ok} - B_c < 0$	При від'ємному значенні різниці між рентабельністю обігових коштів та відсотком плати за кредити не слід залучати кредити.
	$R_{ok} < B_c$	
5. Ефект від кредиторської заборгованості		Кредиторська заборгованість обмежується не тим підприємством, котре її має, а тим, що надає.
$E_{kz} > 0$	$R_{ok} > 0, K_{kz} \rightarrow \infty$	
$E_{kz} < 0$	$R_{ok} < 0$	
6. Втрати від дебіторської заборгованості	Завжди	Слід уникати дебіторської заборгованості, бо вона відволює кошти, скорочуючи їх рентабельність.

Слід зазначити: перехід до ринкових відносин породжує необхідність поступового переходу до комерційного кредиту та факторингу, що буде підвищувати відповідальність сторін за використання позикових коштів особливо при застосуванні пільг в оплаті товарів на протязі першого місяця та підвищення плати при довгих термінах платежів. На таких засадах можна надавати кредити дебіторам, що позбавить некерованості ними. Перехід від кредиторської та дебіторської заборгованостей до комерційного кредиту викличе потребу рахуватись з ефектом від цього кредиту. Для визначення загального ефекту від комерційного кредиту /Екк/ пропонується така формула:

$$E_{kk} = \frac{P_{kk} - P_{kk}^d}{x_{kk}^d} - \frac{P_{kk}^d - P_{kk}^d}{x_{kk}^d}, \text{ де}$$

P_{kk}^d - плата за кредит, одержаний від постачальників товарів;
 x_{kk}^d - коефіцієнт фінансової залежності від комерційного кредиту;
 P_{kk}^d - плата за комерційний кредит, наданий дебіторам;
 x_{kk}^d - коефіцієнт фінансової залежності від кредиту дебіторам.

При розробці стратегії розвитку власних обігових коштів підприємств враховувались і внутрішні джерела їх поповнення. Найголовнішим таким джерелом є частка одержаних прибутків, котра спрямовується на реінвестування, в тому числі й на поповнення обігових коштів. Якщо розглядати таке поповнення як норму виділення прибутку на ці цілі, то стає зрозумілим: ця норма визначає внутрішні темпи розвитку власних обігових коштів, для розрахунків яких пропонується така формула:

$$BTR_{вок} = \frac{R_{вок}^f \times N_{вок}}{100}, \text{ де}$$

$BTR_{вок}$ - внутрішні темпи росту власних обігових коштів, %;

$R_{вок}^f$ - фактична рентабельність власних обігових коштів, %;

$N_{вок}$ - норма виділення прибутку на поповнення власних обігових коштів, %.

Дотримання передбачених в роботі заходів дасть змогу торговим підприємствам різних форм власності в Україні підвищити ефективність використання обігових коштів, віднайти шляхи подолання

платіжної кризи, скоротити до мінімуму негативний вплив "фінансової недуги", змусить підприємства перш ніж залучати кошти ззовні думати про ефективність їх використання. Все це повинно передбачатись стратегією розвитку обігових коштів на кожному підприємстві.

Основні результати дослідження опубліковані в таких роботах:

1. Совершенствование хозрасчетного стимулирования в торговле плодоовощной продукцией //Сборник научных трудов. Торговля и общественное питание в новых условиях хозяйствования. - Донецк: ДИСТ, 1990 /у співавторстві/.

2. Ефективне використання виробничих фондів плодоовочевої торгівлі //Тематичний збірник наукових праць з проблем торгівлі і громадського харчування. Торгівля і ринок України. - Донецьк: ДКІ, 1993.

3. Проблемы платежеспособности торговых предприятий //Тезисы докладов международной конференции. Перспективы развития массового питания и торговли в условиях перехода к рыночной экономике. - Харьков: ХИОП, 1994.

4. Формування обігових коштів в умовах переходу до ринку // Тематичний збірник наукових праць з проблем торгівлі і громадського харчування. Торгівля і ринок України. - Донецьк: ДКІ, 1994 /у співавторстві/.

5. Проблеми ефективності використання обігових коштів //Тематичний збірник наукових праць з проблем торгівлі і громадського харчування. Торгівля і ринок України. - Донецьк: ДКІ, 1994.

6. Стратегия формирования оборотных средств //Тезисы докладов международной конференции. Проблемы изучения экономической теории, макро- и микроэкономики в высшей школе. - Харьков: ХГАДТУ, 1994 /у співавторстві/.

Фролова Л.В. Оборотные средства: проблемы формирования и эффективность использования.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.07.05. - экономика торговли и услуг, Донецкий коммерческий институт, Донецк, 1994.

Диссертация содержит теоретические исследования сущности и функций оборотных средств, результаты изучения практики их использования. Установлено, что причина неплатежей связана со снижением эффективности использования оборотных средств и отсутствием стратегии их развития на торговых предприятиях. Обоснован выход предприятий из финансового кризиса с помощью разработки стратегии развития оборотных средств. Стержнем этой стратегии выступает повышение эффективности формирования и использования оборотных средств. Осуществлено внедрение методики оптимизации оборотных средств на конкретных торговых предприятиях, условный экономический эффект составит 5,63 млрд. крб.

Frolova L.V. Turnover means: the problems of formation and the effectiveness of their use.

Dissertation on competition for candidate degree of economic sciences on speciality 08.07.05 - Economics of Trade and Services, Donetsk Commercial Institute, Donetsk, 1994.

The thesis deals with theoretical investigation of the essence and functions of turnover means and with the results of study their practical use. It was determined that the cause of non-payments is connected with the lowering of effectiveness of usage of turnover means and the lack of the strategy of their development on the trade enterprises. The way out for enterprises from the financial crisis is seen with the help of strategy of the development of turnover means. The pivot of this strategy is the increase of effectiveness in formation and use of turnover means. The introduction of optimisation methods of turnover means on the definite trade enterprises has been fulfilled already, the supposed economic effect equals 5.63 milliard Ukrainian coupons.

Ключові слова:

обігові кошти, ліквідність, платоспроможність, стратегія, ефективність, рентабельність, оптимізація, формування, кредит, кредиторська і дебіторська заборгованість.

AB 31.243

AB 31.243